

Гојко Божовић

ЧУДО У СВАКОДНЕВИЦИ

Стара расправа шта ствара песнике и одговара на то како настају њихове песме никада неће бити довршена, мада јасно видимо како се песници разликују и како се разликују и њихов темперамент, и природа света који нам представљају, и језик и симболички репертоар за којим посежу, и градивни елементи од којих песме, дакле настају. Песници културе и песници искуства, песници тренутка и песници промишљености, песници евокације и песници тренутних, конкретних и чулно доступних доживљаја, песници великих гестова и песници тихог складања речи, сви они промичу нашим читалачким искуством, а у неким опусима ове привидне и начелне супротности се плодотворно прожимају обликујући сложене поетике и најређе песничке изразе.

Ако би се за кога могло рећи да је био рођени песник, онда је то Чарлс Симић. Песници се рађају, песници не умиру. Био је врхунски интелектуалац, вишедеценијски професор америчких универзитета на којима је, између осталог, предавао историју поезије, један од најважнијих есејиста у савременој светској књижевности. Песник с таквим интелектуалним залеђем морао је бити, између осталог, песник културе, и то Симић несумњиво јесте: његове песме су поље вишеструких и муњевитих асоцијација на песничку и културну историју, на културу као искуство трајања с којим песма долази у додир додајући му непоновљивост властитог искуства. Па ипак, Симић је своје стихове обликовао најпре од непатвореног искуства, од малих чуда сећања, од успомена на детињство и дечаштво у Београду, од елемената непосредне стварности. Полазећи од видљивог и обичног, ни по чему изузетног и свима доступног света, Чарлс Симић је стизао до песама велике имажинативне снаге и до универзалног израза испуњеног несвакидашњим и продорним сликама, луцидним увидима, чудесним обртима хумора и ослобођеног песничког ума.

„Ситница” је кључна реч у наслову једне Симићеве књиге песама из двехиљадитих. Та реч би, заправо, могла да буде препозната као основа за разумевање градивног материјала његовог песничког света. На тој моћној ситници израстао је један од најчудеснијих светова модерне поезије. То искуство свакодневице и то искуство сећања хранило је како есејистику, тако и поезију Чарлса Симића. Од раних песама из шездесетих година до песама писаних у првим деценијама XXI века Симић непрестано потврђује несмиреност песничког ума, који је у свакодневици открио велике разлоге поезије, и сугестивност песничког гласа који неодољиво и истрајно говори зашто је поезија заувек важна.

Симић је успевао да од обичних ствари и свакодневице прави чуда песничког израза. Црпио је за своје стихове из непосредне свакодневице, из обичног, датог живота, али и из својих сећања. Многе његове песме су настале на основу искустава из раног детињства и раног дечаштва. Те трагове можемо пратити у његовим песмама и, још чешће, у његовим есејима у којима је говорио шта је за њега значао

тај узбуркани ратни и поратни Београд. То је искуство дечјих авантура које се сударало с компликованим и застрашујућим светом одраслих. Симић је претварао живот у поезију, па су и његове песме и есеји изрази аутобиографије која се отвара пред светом како би сачувала искуства важна за друге и различите.

Будући изразити песник неизразите свакодневице као основног људског искуства, Симић је увек полазио од онога што је на први поглед врло обично и сасвим познато, ни по чему изузетно. Једном сам га зато назвао Одисејем свакодневице, оним који се креће између непојамног мноштва свакодневних ствари и увек доспе до детаља који је сама Итака песничког спасења. Од обиља разнородног материјала свакодневице – било оне искуствене и непосредно проживљене, било оне која се одиграва у тренутку живе савремености пред очима песничког субјекта – песник је стварао упечатљиве и сугестивне слике. Обично је постајало универзално, а детаљи из свакодневице преображавали су се у велике метафоре модерног људског искуства.

Многи модерни песници су се користили искуствима свакодневице, али ни су све песме настале од „свакодневног” материјала велике. Када читамо стихове Чарлса Симића, ми можемо, поготову ако знамо песникову есејистичку и аутобиографску прозу, да пратимо елементе стварности који оживљавају у његовој поезији. О свом београдском детињству и дечаштву у току Другог светског рата и у поратним годинама, Чарлс Симић је често писао у есејима, живо се сећајући догађаја од пре неколико деценија који су се снажно уцепили у осетљиву дечачку свест и које је понео претварајући их касније у узбудљиве слике своје поезије и у живе епизоде своје есејистичке прозе. Видимо у Симићевим песмама који су то аутобиографски елементи, уосталом, пред нама се одвија процес њиховог претварања у стихове. Но видимо и оно што је у настанку поезије и у читању поезије много важније: шта песник од добро познатих елемената ствара и како их у неком тренутку претвара у нешто ново, скоро непознато, а свакако проицљиво и садржајно, отворено у својој дубини, откривено као драгуљ у царству свакодневног света.

Није нимало чудно да је Симић написао читаву књигу о америчком уметнику Џозефу Корнелу. За Корнела се у критици говорило да није добро знао ни да црта ни да слика, а да је то, ипак, можда највећи амерички уметник XX века. Корнел је остао чувен још по нечему: наводно никада у свом зрелом животу није напустио границе Менхетна чије је улице и антикварнице немилице обилазио откупљујући одбачене ствари и снове европских усељеника у Америку. Од тих употребних ствари и напуштених снова правио је своје кутије и метафизички садржај тих кутија, обликујући нови ток модерне америчке уметности. Чарлс Симић је описао много шири животни лук од Џозефа Корнела и просто нема тог Менхетна који није напустио у дечачки ведрој и радозналој потрази за целовитим светом и за што је могуће разноликијим искуством. Могло би се рећи да је Симић двоструки Корнел. Био је усељеник попут непризнатих Корнелових јунака који су у историјској пометњи допловили на копно Сједињених Америчких Држава, али, за разлику од њих, није одбацио своје снове већ их је преточио у поезију. Долазећи у нови свет, Симић је разумевао и памтио и свет из кога је потекао и свет у коме се нашао. Утолико Симићева поезија представља један од најважнијих сусрета европског и америчког песничког искуства, европске имагинативности и америчке прецизности у изразу.

Целокупна дохватна стварност, у свим својим издањима, била је за Симића једна и јединствена свакодневица из које је као из најнепресушнијег обиља узимао реткости и драгоцености за основу својих стихова. Симић је причао и писао како је његов прадеда Филип био ковач. Тај Симић је умро у години када се песник родио. Ковачи су од давнина творци светова. Само су они били у стању да у хомерским и у предхомерским временима скују штитове на којима је био уцртан читав знани и слућени свет. Тако је и Симић у стиховима једноставним по изразу и вртоглавим по својој садржини ковао светове виђене и светове пре њега немогуће, светове знане и неухватљиве, јасне и парадоксалне. Симићева поезија се суочавала са искуством различитих модерних поетика, од симболизма до надреализма, од авангарде до модернизма, од лирске експресије до социјалног веризма, али је пресудну улогу у њеном обликовању имала непрекинута веза с реалним искуствима живота, са садржајима свакодневице, са доступним и чулно проверљивим светом, са сећањима која се хране личним искуством. Урођена у реални свет, она је одбацивала и превазилазила крутости канона и поетика, задатости стилова и захтеве јавних очекивања.

Погледајмо изблиза песму „Јануар” из књиге *Зайисано у мраку* (2017). Кратка попут многих Симићевих песама из завршних књига његове песничке авантуре, песма „Јануар” састоји се од једне слике – сасвим свакодневне и у тој свакодневности упечатљиве, с јасном емотивном димензијом – и од једне лирске рефлексije. Будући свакодневна, уводна слика песме неосетно нас увлачи у вртлог значења који се отвара иза свакодневности слика Симићеве поезије:

*Дечји отисци прстију
На залеђеном прозору
Мале школе.*

На први поглед, и мала школа, и залеђени прозори, и отисци дечјих прстију на том залеђеном прозору само су три наглашена и очекивана детаља у једном ни по чему изузетном зимском призору. Наредна три стиха не само да измештају почетну слику из простора обичности и очекиваности већ је сопственом рефлексивношћу и референцијалношћу испуњавају садржајима који се крећу од запитаности, преко зебње, до истинског ужаса пред сликама осујећене аутентичности и ограничених слобода у простору где би се очекивала бескрајна игра и радост живота:

*Царство се, негде сам прочишао,
Одржава кроз
Окрућности својих зашвора.*

Из перспективе ова три стиха, као да је у питању некакав песнички *perpetuum mobile*, морамо наново читати читаву песму. Од заустављене слике брзо стижемо до клатна хитнутог кроз распоне историје. Свакодневна слика продубљује се вишеструким значењем када се повеже са ограничењима и затворима на којима почињају царства и пореци различитих историјских времена, док рефлексивност у којој се сажима дуго историјско трајање добија потребну конкретност и људску

димензију без које нема велике поезије у часу када се историјско искуство, као у Симићевом „Јануару”, препозна у свакодневности једног призора.

Говорећи поводом песничке књиге *Та сивишница* (2008), Симић се присетио како је она с временом настајала око песме која је проистекла из једног стварног, деценијама старог догађаја: „Заправо, реч је о веома чудној песми, насталој на основу стварног, проживљеног искуства. Тамо негде седамдесетих година, једног врелог летњег дана, зауставила ме је нека жена на Другој авенији; имала је педесетак година и очију пуних суза замолила ме је да јој помогнем да пронађе бисер који је изгубила. Ето, ту се зачела песма. Наравно да нисам нашао тај бисер. Али још трагам за њим кад год корачам улицама Њујорка.” Наћи изгубљени бисер на улицама Њујорка једнако је захтевно као пронаћи чудесну, симболички бремениту слику на захукталим улицама Њујорка на којима људи много више хрле за конкретним циљем него за објавама малих чуда у свакодневним сликама. Поезија Чарлса Симића је непрестана потрага за чудима и бисерима свакодневног света, а потом предочава њихово претварање у драгоцености које више никада не могу бити изгубљене.

У краткој песми „Стог сена” из књиге *Прићи ближе и слушај* (2019), једној у низу најкраћих могућих песама из позне Симићеве фазе сведених на саме суштине, поставља се једно једино питање:

Можеш ли у њему пронаћи
Сламку која је сломила
Леђа твоје мајке?

Али у то питање стаје читаво једно песничко искуство и читав један људски живот. Стају и дилеме лирског субјекта који поставља питање, па и онога, привидно изван песме, у замисливом простору дијалога, коме се то питање поставља као да му све зависи од спремности на одговор и од могућности проналаска те јединствене сламке у стогу сена, различите од свих других сламки које сачињавају обични стог сена. Можда, заправо, и зависи, ако се човек обазре око себе и ако у мноштвеном свету почне да разликује ствари, једну по једну, најмање као и највеће.

У аутопоетичком есеју „Поезија и искуство” из књиге *Фабрика сирочади* (1997), која је добрим делом и аутобиографска, Симић каже: „Можда је само у поезији могуће досегнути оно што је у основи стварности, као и јединственост и мистерију индивидуалног људског живота. Песме сведоче о нашем постојању на непоновљив начин. У свакој великој песми постоји тренутак кад време стаје и читаочево ја се додирује с нечијим туђим животом. Песма се уздиже, а и ми у њеном друштву.” Доживљавајући сваки појединачни људски живот као непоновљиви тренутак мистерије, као само тако могући укрштај обичног и несвакидашњег, песма оличава непрестани преображај из једне у другу сферу: из конкретних детаља свакодневице у имагинативне и симболичке просторе проистекле из њих, и обрнуто, из метафизичких увида натраг, међу најелементарније земаљске реалности живота.

Попут низа великих модернистичких песника који су у тумачењу поезије налазили природан наставак свог песничког опуса, Симић је писао есеје с великом

страшћу и посвећеношћу. Његови есеји одавали су луцидног тумача песничких светова класичних и модерних песника, откривајући понорна искуства њихових стихова, али и есејисту који је, нимало се не солидаришући с многим савременим песницима који избегавају сваку аутопоетику говорећи како су њихове песме глас за себе и глас по себи, сведочио о најдубљим тајнама песничког стварања и о смислу и духу поезије у модерним временима. Ретко је који песник модерних времена с толико слободе говорио о томе како се од сећања и епизода проживљеног живота обликују стихови. Али и мало је који песник модерних времена с толико снаге и непосустале вере исписивао у својим есејима, који су неретко знали да буду отворени и за друштвену и политичку стварност савременог света, похвалу поезији и убедљиве разлоге због којих би поезија морала да буде присутна у нашим животима.

„Песма је тајна коју деле људи који се међусобно не познају”, написао је негде Чарлс Симић. И заиста, када читамо његове песме, можемо видети колика је дубина те тајне. Не можемо је исцрпити, зато и јесте тајна, чудо преображења саткано из невеликог броја речи. Та песма се наједном отвара пред нама, да би се већ у следећем тренутку очудила и преобразила у нешто друго и тако нас, као нова тајна, сачекала у неком следећем читању. Срећни су читаоци који су ту тајну делили и који ће је делити са Чарлсом Симићем.